

FACTSHEET

Mensen met lichamelijke of verstandelijke beperkingen

SAMENSTELLING:

MIRJAM DE KLERK, HENK FERNEE, ISOLDE WOITTEZ
EN MICHEL RAS

Wat zijn beperkingen?

Veel mensen denken bij mensen met beperkingen vooral aan personen met een lichamelijke beperking, zoals mensen in een rolstoel of blinden met een taststok. Bij hen is immers zichtbaar dat zij bepaalde activiteiten niet kunnen uitvoeren. Er zijn echter ook veel mensen bij wie de beperkingen niet zichtbaar zijn. Bijvoorbeeld veel mensen met een verstandelijke beperking, maar toch ook veel mensen met een lichamelijke aandoening.

Een beperking wil zeggen dat mensen als gevolg van gezondheidsproblemen moeite hebben met het uitvoeren van dagelijkse handelingen, bijvoorbeeld met huishoudelijke activiteiten, het zich verplaatsen of de persoonlijke verzorging (aankleden, douchen).

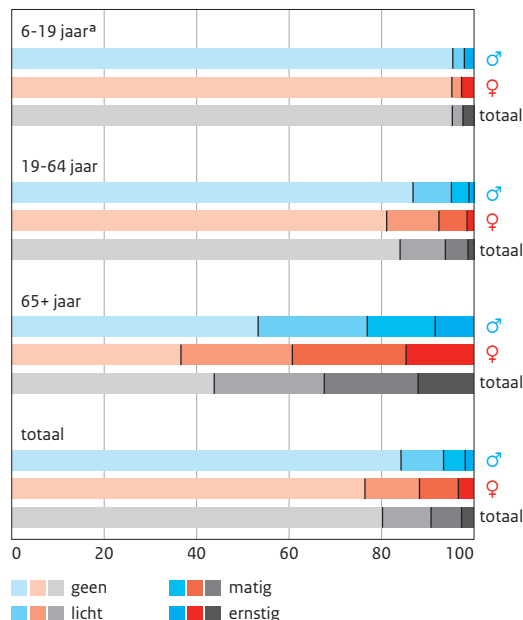
Deze factsheet geeft een overzicht van de aantallen van thuiswonende mensen met lichamelijke of verstandelijke beperkingen in 2011.

De circa 150.000 (oudere) instellingsbewoners, van wie een heel groot deel lichamelijke beperkingen heeft, blijven buiten beschouwing. Gegevens over mensen met psychische beperkingen zijn beschikbaar via het Trimbosinstituut (www.trimbos.nl).

Lichamelijke beperkingen

Figuur 1

Motorische beperkingen, naar ernst van de beperking, leeftijdsklasse en geslacht, 6-plussers (excl. instituutsbevolking), 1 januari 2011 (in procenten)

a Omdat jongeren zelden beperkingen hebben, zijn hier de matige en de ernstige beperkingen samengenomen.

Bron: SCP (AVO'03; AVO; 07); CBS-staline (bevolkingsaantallen)

Tabel 1

Aantal mensen met motorische beperkingen, naar leeftijd en geslacht, 6-plussers (excl. instituutsbevolking), 1 januari 2011 (x 1000)^a

	6-19 jaar	20-64 jaar	65+ jaar	♂	♀	totaal
licht	65	990	590	695	915	1610
matig		495	500	355	650	1005
ernstig ^b	65	125	295	145	270	415

a De aantallen van de afzonderlijke kolommen tellen niet helemaal op tot het totaal als gevolg van afronding.

b Omdat jongeren zelden beperkingen hebben, zijn hier de matige en de ernstige beperkingen samengenomen.

Aantal mensen met motorische beperkingen (problemen met ledematen)

Motorisch beperkt wil zeggen dat iemand (veel) moeite heeft met de algemene dagelijkse levensverrichtingen (ADL), de mobiliteit, de huishoudelijke verzorging of het langdurig zitten en staan. Wanneer mensen activiteiten zoals zichzelf wassen, traplopen of boodschappen doen helemaal niet meer zelf kunnen doen dan spreken we van ernstige beperkingen en als zij dit nog wel zelf kunnen maar met veel moeite, dan noemen we dit matige beperkingen.

In totaal geven ongeveer 1,4 miljoen zelfstandig wonenden aan dat zij matige of ernstige motorische beperkingen hebben (zie tabel 1). Ruim de helft van hen is 65 jaar of ouder, maar ook mensen jonger dan 65 jaar hebben regelmatig te maken met beperkingen. Vrouwen hebben vaker motorische beperkingen dan mannen.

Rolstoelen

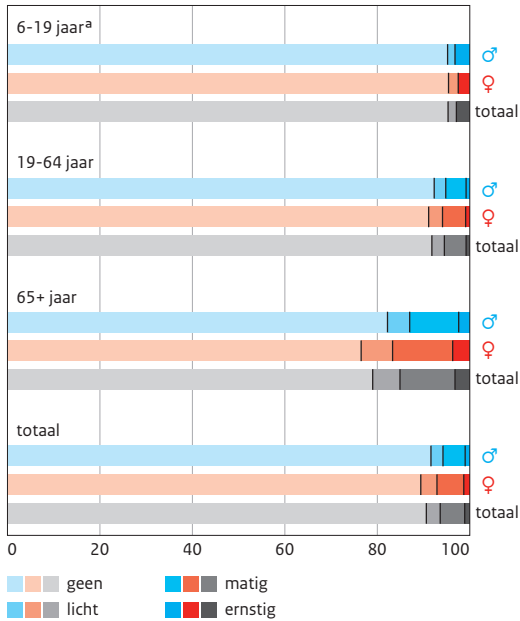
Hoeveel mensen in Nederland een rolstoel hebben, is niet precies bekend. In de publicatie *Meedoen met beperkingen* is berekend dat er ongeveer 225.000 tot 250.000 mensen in een rolstoel zitten. Van hen wonen er circa 160.000 tot 185.000 zelfstandig en ongeveer 65.000 in een instelling, zoals een verzorgings- of verpleeghuis. Er zijn circa 150.000 mensen die de rolstoel vrijwel permanent gebruiken (84.000 zelfstandig wonenden en 65.000 instellingsbewoners).

Aantal mensen met visuele beperkingen (problemen met zien)

Er zijn in Nederland naar schatting bijna 1 miljoen mensen met matige of ernstige problemen met zicht (tabel 2). Dat wil zeggen dat zij – ook als zij een bril gebruiken – slecht de kleine letters in de krant kunnen lezen of moeite hebben een gezicht aan de andere kant van de kamer te herkennen. Als mensen hier veel moeite mee hebben, noemen we dat een matige beperking en als ze een van beide helemaal niet meer kunnen een ernstige beperking. Gezichtsproblemen komen veel vaker voor bij ouderen dan bij jongeren en vaker bij vrouwen dan bij mannen. Overigens wil het hebben van gezichtsproblemen niet zeggen dat deze mensen allemaal echt een beperking ervaren. In een eerder onderzoek stelden eerst de vraag of mensen moeite hebben met zien en pas als dat het geval was, stelden we de vraag of ze bijvoorbeeld de kleine letters in de krant kunnen lezen. In dat geval geven veel minder mensen aan dat zij ook echt een beperking hebben met zien (in 2006 ging het in dat geval om 430.000 mensen met matige of ernstige gezichtsbeperkingen).

Hans Limburg heeft vastgesteld dat er in Nederland ongeveer 76.000 blinden (visus van minder dan 0.05 in het beste oog of een gezichtsveld van 10 graden of minder) zijn en circa 222.000 slechtzienden (visus minder dan 0.3 of een gezichtsveld van 30 graden of minder). De groep mensen met visuele beperkingen is dus breder dan enkel die van de blinden en slechtzienden.

Figuur 2
Visuele beperkingen, naar ernst van de beperking, leeftijdsklasse en geslacht, 6-plussers (excl. instituutsbevolking), 1 januari 2011 (in procenten)

a Omdat jeugdigen zelden beperkingen hebben, zijn hier de matige en de ernstige beperkingen samengenomen.

Bron: SCP (AVO’03; AVO; 07); CBS-staline (bevolkingsaantallen)

Tabel 2
Aantal mensen met visuele beperkingen, naar leeftijd en geslacht, 6-plussers (excl. instituutsbevolking), 1 januari 2011 (x 1000)^a

	6-19 jaar	20-64 jaar	65+ jaar	♂	♀	totaal
licht	50	275	145	195	270	465
matig		475	295	365	450	815
ernstig ^b	80	85	80	75	100	175

a De aantallen van de afzonderlijke kolommen tellen niet helemaal op tot het totaal als gevolg van afronding.

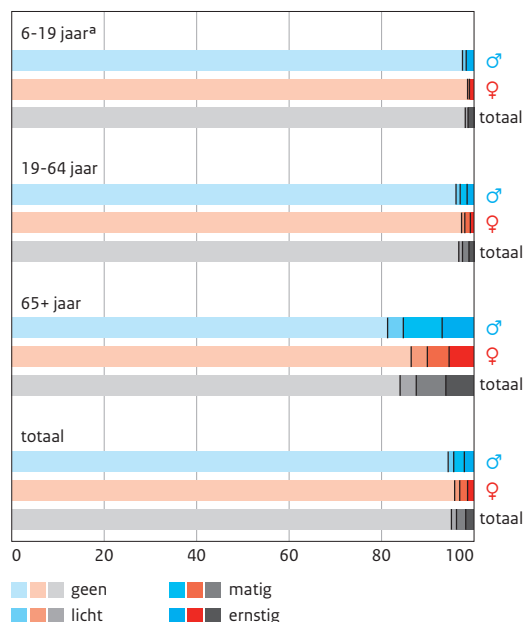
b Omdat jeugdigen zelden beperkingen hebben, zijn hier de matige en de ernstige beperkingen samengenomen.

Lichamelijke beperkingen

Figuur 3

Auditieve beperkingen, naar ernst van de beperking, leeftijdsklasse en geslacht, 6-plussers (excl. instituutsbevolking), 1 januari 2011 (in procenten)

a Omdat jongeren zelden beperkingen hebben, zijn hier de matige en de ernstige beperkingen samengenomen.

Bron: SCP (AVO'03; AVO; 07); CBS-staline (bevolkingsaantallen)

Tabel 3

Aantal mensen met auditieve beperkingen, naar leeftijd en geslacht, 6-plussers (excl. instituutsbevolking), 1 januari 2011 (x 1000)^a

	6-19 jaar	20-64 jaar	65+ jaar	♂	♀	totaal
licht	10	80	90	90	85	175
matig		140	160	175	130	305
ernstig ^b	35	110	150	160	110	270

a De aantallen van de afzonderlijke kolommen tellen niet helemaal op tot het totaal als gevolg van afronding.

b Omdat jongeren zelden beperkingen hebben, zijn hier de matige en de ernstige beperkingen samengenomen.

Aantal mensen met auditieve beperkingen (problemen met horen)

Er zijn in Nederland naar schatting ongeveer 575.000 mensen met matige of ernstige gehoorproblemen (tabel 3). Dat wil zeggen dat zij – ook als ze gebruikmaken van een gehoorapparaat – bijvoorbeeld slecht een gesprek kunnen volgen. Bij een ernstige beperking kan iemand bijvoorbeeld niet horen wat anderen zeggen, bij een matige beperking alleen met veel moeite. Ook gehoorbeperkingen komen veel vaker voor bij ouderen dan bij jongeren. Mannen hebben vaker gehoorbeperkingen dan vrouwen. Bij de motorische beperkingen en gezichtsbeperkingen was het net andersom (zie het onderzoek van Gommer en Poos uit 2010).

Verschil andere metingen

In vergelijking met de vorige schatting (in de publicatie *Meedoen met beperkingen*) zijn er nu aanzienlijk meer mensen met zintuiglijke problemen (gezichts- of gehoorproblemen). Dit komt vooral door een verschil in vraagstelling. Waar voorheen eerst werd gevraagd of mensen moeite hadden met zien of met horen en alleen aan de betreffende groep gevraagd werd of mensen moeite hadden met concrete activiteiten, is dat laatste nu aan iedereen gevraagd. Hierdoor geven er veel meer mensen aan moeite te hebben. Bovendien zijn er verschillen in het aantal mensen met beperkingen die het gevolg zijn van de gegroeide omvang van de bevolking en het aantal zelfstandig wonende ouderen in de tussenliggende periode. Hierdoor zijn er bijvoorbeeld in 2011 ongeveer 36.000 meer mensen met matige of ernstige motorische beperkingen dan in 2007. In het algemeen is de prevalentie van beperkingen echter redelijk stabiel over de tijd (zie bijv. Gool et al. 2010; Swinkels 2011).

Aantal mensen met lichamelijke beperkingen

Als we alle mensen met matige of ernstige beperkingen op minimaal één van de terreinen samennemen, dan zijn er in Nederland ongeveer 2,3 miljoen zelfstandig wonende mensen met een matige of ernstige beperking (tabel 4). Die hebben dan ofwel een matige of ernstige motorische beperking, ofwel een gezichtsbeperking, dan wel een gehoorbeperking (of een combinatie daarvan). Iets minder dan de helft van hen is 65-plusser. Bij de laatsten komen er vaker verschillende typen beperkingen tegelijkertijd voor dan bij jongere mensen (niet in tabel).

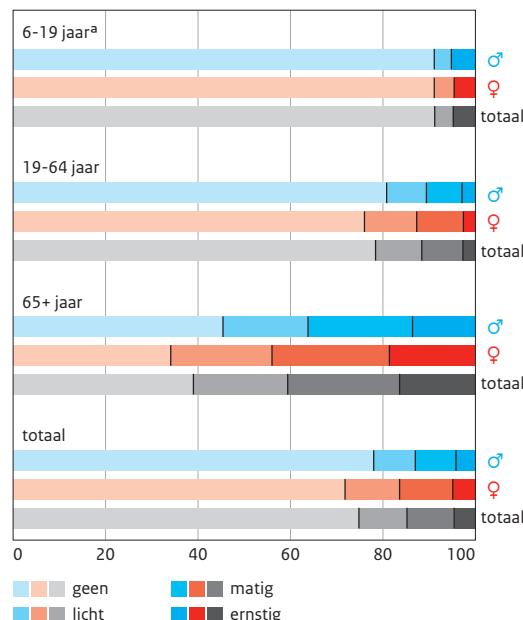
Regionale gegevens

Het Sociaal en Cultureel Planbureau beschikt niet over regionale gegevens over het aantal mensen met beperkingen. De hier genoemde prevalenties, gecombineerd met regionale gegevens over bevolkingsaantallen, geven een redelijke schatting van het aantal mensen met beperkingen in een regio. Als voorbeeld: in een gemeente van circa 100.000 inwoners zijn er ongeveer 14.800 mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking (14,8%). In een sterk vergrijsde gemeente zal dit aantal hoger liggen, in een relatief jonge gemeente lager.

Meer gegevens over regionale verschillen zijn ook te vinden in de Nationale Atlas Volksgezondheid van het RIVM, zie www.zorgatlas.nl/gezondheid-en-ziekte

Figuur 4

Prevalentie van totale beperkingen, naar ernst van de beperking, leeftijdsklasse en geslacht, 6-plussers (excl. instituutsbevolking), 1 januari 2011 (in procenten)

a Omdat jeugdigen zelden beperkingen hebben, zijn hier de matige en de ernstige beperkingen samengenomen.

Bron: SCP (AVO'03; AVO; 07); CBS-staline (bevolkingsaantallen)

Tabel 4

Aantal mensen met beperkingen (totaal), naar leeftijd en geslacht, 6-plussers (excl. instituutsbevolking), 1 januari 2011 (x 1000)^a

	6-19 jaar	20-64 jaar	65+ jaar	♂	♀	totaal
licht	115	1005	505	580	915	1595
matig		895	595	670	895	1565
ernstig ^b	140	275	405	320	380	705

a De aantallen van de afzonderlijke kolommen tellen niet helemaal op tot het totaal als gevolg van afronding.

b Omdat jeugdigen zelden beperkingen hebben, zijn hier de matige en de ernstige beperkingen samengenomen.

Verstandelijke beperkingen

Deze gegevens zijn gebaseerd op Woittiez et al. (2012).

Prevalentie is leeftijdsafhankelijk

De prevalentie van verstandelijke beperkingen is leeftijdsafhankelijk. Van de jongeren tot 18 jaar heeft ongeveer 6 promille een lichte verstandelijke beperking. Met het oplopen van de leeftijd loopt dit aandeel af tot minder dan 1 promille bij 65-plussers.

Dit verschil in prevalentie heeft verschillende oorzaken. Zo wordt een verstandelijke beperking tegenwoordig veel vaker ontdekt (bijvoorbeeld in het huidige onderwijs) dan voorheen. Eerder was er sprake van onderdiagnostiek; nu is er een grotere beschikbaarheid van (betere) diagnostische methoden. Bovendien kunnen kinderen met een licht verstandelijke beperking zonder hulp niet meekomen in het reguliere onderwijs en later, op volwassen leeftijd, zich veelal weer wel zonder hulp redden. Hun verstandelijke beperking is daardoor minder zichtbaar. Ook generatieverschillen kunnen verschil maken. Mogelijk wilden de nu oudere mensen met een verstandelijke beperking in hun jeugd veel minder gebruik maken van de starre voorzieningen van toen, waardoor ze vroeger niet in de prevalentiecijfers terechtkwamen. Ook bij mensen met een ernstige verstandelijke beperking daalt de prevalentie met de leeftijd, maar minder sterk: van ongeveer 5 promille bij jongeren tot ruim 1 promille bij zeventigjarigen. Sterfte op relatief jonge leeftijd (bijvoorbeeld bij het Downsyndroom) is hier de hoofdoorzaak van de afnemende prevalentie.

Mensen met ernstige verstandelijke beperkingen

Naar schatting zijn er in Nederland ruim 60.000 personen met een ernstige verstandelijke beperking ($1Q < 50$) (Woittiez et al. 2012).

Uit internationaal onderzoek blijkt dat de prevalentie van ernstige beperkingen vrijwel steeds 3 tot 4 promille van de bevolking bedraagt (Zie het onderzoek van N. Roeleveld). In Nederland gaat het dan om 50.000 tot 66.000 personen. Omdat mensen met een ernstige verstandelijke beperking bijna altijd ondersteuning bij het wonen ontvangen, zijn ze relatief gemakkelijk te traceren. In 2009 hadden ongeveer 63.000 personen met een ernstige verstandelijke beperking een indicatie voor zorg voor mensen met een verstandelijke beperking vanuit de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ).

Mensen met lichte verstandelijke beperkingen

In Nederland zijn er waarschijnlijk 110.000 personen met een lichte verstandelijke beperking ($50 < 1Q < 70$). Schattingen van het aantal mensen met een lichte verstandelijke beperking lopen in de internationale literatuur wel ver uiteen, van 3 promille tot meer dan 20 promille. Het betreft dus tussen de 50.000 en 330.000 personen in Nederland. Dat deze aantallen ver uiteenliggen, hangt deels samen met het feit dat mensen met een lichte beperking soms lastig zijn op te sporen: niet iedereen gebruikt ondersteuning. Binnen de internationale bandbreedte zit Nederland aan de lage kant, samen met onder andere de Scandinavische landen. In 2009 hadden ongeveer 68.000 personen met een lichte verstandelijke beperking een indicatie voor AWBZ-zorg.

Zwakbegaafden

In het huidige Nederlandse beleid hebben niet alleen mensen met een verstandelijke beperking recht op AWBZ-zorg, maar ook personen met een IQ tussen 70 en 85 (zwakbegaafden) met ernstige bijkomende problematiek. Deze problematiek betreft het leren, het gedrag of de sociale redzaamheid.

Schattingen in de literatuur geven alleen heel globale cijfers van het aantal zwakbegaafden met bijkomende problemen. Dit aantal zou voor de gehele bevolking uitkomen op 300.000 tot ruim 600.000 personen (CBZ 2004).

Ook Woittiez en collega's (zie het onderzoek uit 2012) gaan uit van enkele honderdduizenden. In 2009 hadden een kleine 33.000 zwakbegaafden een indicatie voor AWBZ-zorg voor mensen met een verstandelijke beperking.

Bron aantal mensen met lichamelijke beperkingen

De cijfers over lichamelijke beperkingen in deze publicatie zijn gebaseerd op antwoorden van mensen die meededen aan grootschalige bevolkingsenquêtes: het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek (AVO) van het SCP en CBS uit 2003 en 2007. In totaal hebben ruim 27.000 mensen de vragenlijsten ingevuld. Hoeveel mensen er precies lichamelijke beperkingen hebben, varieert met het aantal activiteiten en de aard van de activiteiten die men in onderzoek meeneemt. De aantallen moeten daarom gezien worden als een orde van grootte en niet als absolute aantallen. De cijfers hebben steeds betrekking op de zelfstandig wonende bevolking. De aantallen zijn berekend door de gemiddelde percentages uit 2003 en 2007 te vermenigvuldigen met het aantal 6-plussers op 1-1-2011.

Bron aantal mensen met verstandelijke beperkingen

Er is geen recent bevolkingsonderzoek dat informatie geeft over het aantal mensen met verstandelijke beperkingen in Nederland. Op grond van andere informatie (internationale literatuur, ouder regionaal onderzoek en recente indicatiegegevens) kunnen we toch uitspraken doen over het voorkomen van verstandelijke beperkingen in 2009. Deze zijn mede gebaseerd op zorggebruikregistraties, registraties van huisartsen en soms ook op enquêtes (Maas et al., 1988; Van Schroyen Lantman-de Valk et al. 2002).

Literatuur

- CBZ, College bouw ziekenhuisvoorzieningen (2004). *Licht verstandelijk gehandicapte jongeren met probleemgedrag - Signaleringsrapport*. Utrecht: CBZ.
- Gommer, A.M. en M.J.J.C. Poos (2010). *Hoe vaak komen gehoorstoornissen voor?* In: Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM, <<http://www.nationaalkompas.nl>> Nationaal Kompas Volksgezondheid\Gezondheid en ziekte\Ziekten en aandoeningen\Zenuwstelsel en zintuigen\Gehoortoornissen, 22 juni 2010.
- Klerk, Mirjam de (red.) (2007). *Meedoen met beperkingen. Rapportage gehandicapten 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Limburg, Hans (2007). *Epidemiologie van visuele beperkingen en een demografische verkenning*. Grootebroek: Health Information Services.
- Maas, J.M.A.G., S. Serail en A.J.M. Janssen (1988). *Frequentie-onderzoek geestelijk gehandicapten 1986*. Tilburg: IVA.
- Roeleveld, N., G.A. Zielhuis en F. Gabreëls (1997). The prevalence of mental retardation: a critical review of recent literature. In: *Developmental Medicine and Child Neurology*, jg. 39, nr. 2, p.125-132.
- Schroyen Lantman-de Valk, H.M.J. van, E.W.A. van Heurn-Nijsten en M. Wullink (2002). *Prevalentie-onderzoek mensen met een verstandelijke beperking in Nederland*. Maastricht: Universiteit Maastricht.
- Swinkels, Henk (2011). *Trendcijfers Gezondheidsenquête 1981-2009. Gebruik geneeskundige voorzieningen, gezondheidsindicatoren en leefstijl*. Den Haag/Heerlen: CBS.
- Woittiez, Isolde, Michiel Ras en Debbie Oudijk (2012). *IQ met beperkingen. De mate van verstandelijke handicap van zorgvragers in kaart gebracht*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.